

บทที่ ๓

วรรณคดีวิจารณ์



บทนี้เป็นการศึกษาวรรณคดีในเชิงสุนทรีย์ อันประกอบด้วยความเข้าใจ ชาว
ซึ่งในวรรณคดี สามารถแลเห็นความงามของวรรณคดี ความเข้าใจใน "วรรณศิลป์" อย่าง
ถ่องแท้ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์อันแท้จริงของวรรณคดี จึงควรจะศึกษาพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชา-
คริตในเชิงสุนทรีย์นี้ด้วย

พระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตเป็นทั้งประเภทบันเทิงคดี และประเภทร้อยกรอง
จึงจะได้วิจารณ์ต่อไปดังนี้

๓.๑ พระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตในประเภทบันเทิงคดี

เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องในลิลิตนิทราชาคริต เป็นแนวใหม่ แปลกและสนุก เพราะได้เค้าเรื่อง
จากเรื่องอาบูหะซัน นิยายอาหรับราตรี ซึ่งเป็นนิยายที่มีชื่อเสียงทั่วโลก นับว่าเป็นเรื่อง
แปลกกว่าบรรดาวรรณคดีไทยที่เคยมีมาแต่ก่อน ซึ่งส่วนมากเป็นพวกนิทานชาดกหรือเรื่องจักร ๆ
วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีอินเดีย มีท้องเรื่องเป็นชมพูทวีป ชื่อเสียง
ตัวละครก็ใช้คำบาลี สันสกฤต ซึ่งคนไทยอ่านกันจนคุ้นแล้ว เมื่อคนไทยได้อ่านนิทานที่มีเค้า
เรื่องจากอาหรับ จึงได้เปลี่ยนรสชาติไป ภูมิประเทศบ้านเมืองก็เปลี่ยนไปเป็นประเทศอาหรับ
กล่าวถึงนครแบกแดด ตัวละครเป็นชาวอาหรับ มีชื่อเป็นภาษาอาหรับ ใช้ศัพท์อาหรับบางคำ
ตลอดจนแทรกเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของอาหรับ อันเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรม
อาหรับ ทำให้หน้าตาคน น่าสนใจ ในเวลาเดียวกันผู้อ่านก็ได้ความรู้ใหม่ ๆ ด้วย

เรื่องอาบูหะซันในฉบับภาษาอังกฤษนั้นเป็นบันเทิงคดีที่สนุกสนาน และตลกขบขันอยู่
แล้ว เมื่อได้นำมาแต่งเป็นลิลิต จึงเป็นลิลิตที่มีเรื่องตลกขบขันและเป็นลิลิตเรื่องแรกที่เป็นเรื่อง
แนวตลก

ความสนุกสนานของเรื่องอาบู่หะชั้นอยู่ที่เค้าโครงเรื่องแปลก ที่คนธรรมดาอย่าง อาบู่หะชั้นปรารถนาจะได้เป็นกาหลิบสักวันหนึ่ง ก็ใฝ่ใสมความปรารถนาคงความฝันมหัศจรรย์นั้น ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการไปไกลถึงภาพอันงดงามต่าง ๆ ในพระราชวัง ความหรูหราโอ้อวดต่าง ๆ ในราชสำนักของกาหลิบฮารูนอาลราชจิด กษัตริย์ผู้ทรงอำนาจในสมัยที่อาหรับกำลัง เจริญรุ่งเรือง กล่าวถึงการผจญภัยของอาบู่หะชั้นซึ่งเป็นตัวชูโรงในบทบาทตลกขบขัน ตัวเอกของเรื่องนั้นก็มีความแปลกกว่าพระเอกเรื่องอื่น ๆ ในวรรณคดีแบบแผนของไทยที่เคยมีมา

ลักษณะของเรื่อง

แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแปลและ ทรงพระราชนิพนธ์จากฉบับภาษาอังกฤษก็จริง พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถถอดออกเป็น พากย์ไทยอย่างที่ใฝ่ความหมายดีจริง ๆ และเป็นวรรณคดีแบบแผนของไทยได้อย่างสนิทสนม เพราะผู้อ่านมีความรู้สึกว่าเป็นวรรณคดีไทยจริง ๆ ไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องแปลเลย ทั้งนี้เพราะในการทรงพระราชนิพนธ์นั้นได้ทรงวาดภาพจากบรรยากาศของเมืองไทย เช่น ความสวยงาม และความหรูหราโอ้อวดของราชสำนักกาหลิบ ก็ได้ทรงพรรณนาจากภาพภายในพระบรมมหาราชวังของไทยนี้เอง เครื่องใช้ต่าง ๆ อันเป็นรายละเอียดก็ใช้แบบไทยหมด นอกจากนี้ได้ทรงเพิ่มเติมความรู้ต่าง ๆ ที่โบราณจารย์ของไทยกล่าวไว้เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาแกผู้อ่าน และทำให้พระราชนิพนธ์มีค่ายิ่งขึ้น ดังนั้นแม้ว่าเรื่องเดิมจะเป็นเพียงนิทานสนุกเรื่องหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระปรีชาสามารถทรงพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตให้ถึงขั้นวรรณคดีได้ถวายพระอัจฉริยภาพของกวี ซึ่งมีอยู่เฉพาะพระองค์ท่านเท่านั้น

๓.๒ ลิลิตนิทราชาคริตในประเภทร้อยกรอง

ลิลิตนิทราชาคริต เป็นหนังสือกวีนิพนธ์ที่เค้น ไคร้บยกย่องว่าเป็นวรรณคดี ดังหลักฐานจากหนังสือบันทึกสมาคมวรรณคดี วินิจฉัยพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ไว้ว่า

"มีลักษณะการประพันธ์ที่อาจไวขวางตนบริบูรณ์ คือมีลักษณะคำประพันธ์ที่ที่สุด ๕ ประการ กล่าวคือแต่งถูกต้องตามข้อบังคับโดยเคร่งครัด ความดีเค้น สัมผัสดี ความไพเราะ และไม่แต่งอย่างที่ว่า "กลอนพาไป" แต่พื้นนับว่าเป็นเลิศก็เพราะมีข้อความดีเค้น คนทุกชั้นอ่านเข้าใจแม้เป็นเรื่องแซก ถึงตอนเพราะก็เพราะอย่างมีรสชาติ ผู้ถึงถึงลักษณะละเอียดยกก็เลิศ

ตรงไหนที่เป็นความรู้ที่ทรงพระราชนิพนธ์แทรกเข้าไว้เช่น สี่วัน ขนบธรรมเนียมของราชสำนัก
อาหารโบราณ และภาค ตอนจบซึ่งก็ทรงพระราชนิพนธ์ไต่ถอยคำเหมาะแก่กาลเทศะและ
บุคคล ใครอ่านได้ทั้งความรู้และความบันเทิงทั้งสิ้น ตอนเพราะก็เพราะอย่างจับใจ^๑

เพื่อสนับสนุนข้อความข้างตน จะได้อภิปรายลิลิตนิทราชาคริตให้เห็นชัดเจนดังนี้

ก. ลิลิตนิทราชาคริตเป็นวรรณคดีร้อยกรองที่มีความถูกต้องตามแบบฉบับ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไต่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นแบบลิลิต
นับว่าเหมาะสมกับเรื่องที่ยาว เพราะลิลิตเป็นคำประพันธ์ที่ประกอบด้วยรายและโคลง ทรง
วางลีลาของรายและโคลงได้เหมาะสมกับโวหาร ทุกบทมีการร้อยโคลงตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง
คำประพันธ์มีความยาวถึง ๔๕๐ บท พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถทรงพระราชนิพนธ์ได้ภายใน
๒๘ วันเท่านั้น

พิจารณาตามลักษณะคำประพันธ์ลิลิตนิทราชาคริต แต่งได้ถูกต้องตามแบบฉบับที่กวี
โบราณได้วางไว้ มีบทสรรเสริญสดุดีในตอนเริ่มเรื่อง มีการจบเรื่องตามแบบของลิลิต มี
บทพรรณนา บทรำรำพันและบทสังวาส จึงได้รับยกย่องว่าเป็นกวีนิพนธ์ประเภทวรรณคดีแบบ
แผน (คลาสสิก) อยู่ในบรรดาหนังสือร้อยกรองประเภทลิลิตที่มีชื่อเสียงหนึ่งในบรรดาที่มีในวรรณ
คดีไทย

ในเรื่องของคำประพันธ์ก็แต่งได้ถูกต้องตามลักษณะบัญญัติในฉันทลักษณ์ มีการตรวจ
ทานแก้ไขอย่างถี่ถ้วนดังที่แจ้งไว้ในประวัติการจัดทำ

ข. ลิลิตนิทราชาคริตเป็นวรรณคดีที่มีแงงามในเชิงร้อยกรอง

คำประพันธ์ในลิลิตนิทราชาคริตมีแงงามของภาษาร้อยกรองอยู่ครบบริบูรณ์ในเรื่อง
คำว่ากวีโวหาร ในบทบรรยายก็มีข้อความชัดเจน มีข้อความละเอียด และมีเหตุผลสมจริง
ในบทพรรณนาไต่ถอยคำไพเราะ และใช้กวีโวหาร ได้แก่ความอุปมาอุปไมย และภาพพจน์
อื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกตามไปด้วย ในลิลิตนิทรา-
ชาคริตมีบทพรรณนาควยโคลงเดี่ยว ที่มีความไพเราะดีเด่นอยู่หลายบท เช่น

^๑"พระปรีชาญาณในทางวรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง" เรียงความย่อ
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับได้รับรางวัลที่ ๑ (พระนคร: องค์
การคากุสุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๐.

บทพรรณนาความงามของธรรมชาติ

๑๑๓. สตรีบาเรื่องเรือพน

หัวหูกุมภมร

เขยกล้ากليبเกสร

พรรคพิทกเห็นกอง

อัมพร แฉวเอย

ม้ารอง

เสาวรส รวยนา

เกริ่นเร่าเสียงระงม

บทพรรณนาความงามของสถานที่

๒๔๒. รั้งสรรคสบสิ่งสิ้น

แกวประกิจแกมสุวรรณ

จับแสงอันนี้สรรพ

งามประเสริฐเลิศแห่งหลา

สุดพรรณ นาเอย

แวนฟ้า

สุกสอง แสงแฮ

โลกลวนสรร เสริญ

บทพรรณนาอารมณ์และความรู้สึก

๓๒๔. พอตายแม่ทุกขเพียง

เห็นแต่พักตร์กุยกยา

ซนใจแม่จึงฉา

เสียจิตคแม่จำมวย

๓๒๕. สิ่งไรดูกรักเจ้า

บคิตคาควรคง

คงไหสบบจำนง

สืบซ้งตั้งกิงกอย

๓๒๖. ไปวายวางกิจสู้

พอจักกินไคพลัน

ทุกวันบวายวัน

เจ้าเจ็บแม่ทุกขซอน

๓๒๗. ปองรักลูกนอยยั้ง

อุตสำหรับรักษาไป

อคกินอคนอนไคน

ขอสิ่งเกี่ยวจงเจ้า

ไคแกตอนความรักของมารดาอาบุญพะชัน

มรณา ลูกเอย

อญควย

สุกสืบ มานา

อญไคกลไค

จักประสงค

มากนอย

ใจพอ นิกนา

บไคเสียควย

ทำสรรพ เสรีจพอ

รับรอน

ระวังนุง หมนา

อกซำระบมทนอง

หัวใจ แม่ฮา

คำเช่า

ไปคิต เห็นอยเลย

แมนนพลันหาย

บทพรรณนาชมโฉม

ราย ๒๔๓... ส่วนองค์เจ็คนาง โฉมสำอางเยี่ยมสะอาด ยามยลมาดโสภา
งามเตือนตาเมื่อพิศ นิวสนิทนวลละออง ส่องกำโบลมบริวารณ ยลยามสรวลยามเขื่อน เอื้อน
โอรุยับยิบขวัญใจ พักตร์พิไลเลิศศิธร ทรงอัปสรออนแอ นามเนตรแมนศรียิ่ง ตรึงอรุระ
รุมรัก งามเลิศลักษณะออกตา แดบาหาถึงเกษ พิเศษสรรพภาพรณ ล้วนบวรพิศตรา ดวง
ลัดดาเครือกระหนก เป็นสนอบปกบาทมิด.....

กวีโวหาร

ลิลิตนิทราชาคริตมีกวีโวหาร เป็นเลิศอยู่หลายตอน มีทั้งความเปรียบที่ฟังไพเราะ
เหมาะสม และใช้คารมคมคาย มีความหมายดีเกิน แสดงปฏิภาณของกวี นอกจากนี้ยังมีบท
สรรเสริญศุภคีและบทอวยพรที่มีความไพเราะจับใจดังนี้

๑. ความเปรียบ ตอนอาบุญหะชั้นออกวาราชการแทนองค์กาหลิบ ได้ใช้ความ
เปรียบอย่างไพเราะและสมเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ได้ทรงแสดงปฏิภาณกวี
ชมความงามของอาบุญหะชั้น วางามตั้งองค์กาหลิบจริง ๆ นับว่าแปลกจากกวีโวหารในวรรณคดี
แบบแผนของไทยเล่มอื่น ๆ ดังนี้

- | | |
|-------------------------|--------------|
| ๑๕๔. รางรองรุจิเรขเรือง | ราชเทษี |
| งามอาสน์อาบุญสถิต | เทียบทาว |
| คล้ายองค์เอกอภิศ | วรราช เองนา |
| ยามออกอำมาตยคาว | คัจไคเคยเป็น |

อีกตอนหนึ่งได้แกบทโคลงที่ไพเราะตอนนางพวงไข่มุกคักถาวโคลงถวายเป็นก่อนที่จะ
รินสุราองุ่นให้อาบุญหะชั้น มีคารมคมคายดี ความหมายดี และแฝงคติสอนใจ

- | | |
|-----------------------|--------------|
| ๒๖๑. บุษบาบานเบิกสรอย | เสาวคนธ |
| ฝูงกมรม้วาน | หวัรอง |
| นารีแรกรุนยอด | กำคัต สวาพนา |
| ชายแต่ตอมจักทอง | ไต่เตาตามหา |

๒๖๒. บุษบายนเลือกเคลลา	หมุกมร
แตสตรังามงอน	ทอนหงาย
ตอองคเอกอติศร	จึงสบ สัมนา
ฉิวคำจำจิกคหมาย	อยู่แล้วไหยหา

๒. บทสรรเสริญสฤตี ไคแกบทที่นางพวงไข่มุกคักลาวโคลงถวายพระพรกาหลิบ
ก่อนรินสุราองุ่นให้อาบุญะชั้น

๒๗๒. บารมีพระมากพน	รำพัน
พระพิทักษ์ยุคศิขรม	ถองแท
บริสุทธิ์คัจดวงตะวัน	สองโลก ไสวแฮ
ทวยราษฎร์รักบาทแม	ยิ่งควยบิตรงค
๒๗๓. ยืนยงจงรักเบือง	บาทมุล ทานเออย
ชาบาทราชนิกุล	ใหญ่นอย
พระสมมสนิหุณ	พิศวาส ทานนา
ความเคียดเกยจครานกอย	กึ่งนั้นดามี
๒๗๔. เจริญศรีชนมชีพยั้ง	ยืนนาน ยิ่งเทอญ
พระพละปฏิภาน	จุงแหว
คำรังสิริราชฐาน	สมบัต
ทอนทุกขสุขส่วสฤตีแคลว	คลาดพนพรศกัย

บทเทศนาโวหาร

บทสุภาษิตและคติธรรมอันมีความหมายลึกซึ้งและไพเราะ

ในลิลิตนิทราชาคริตไคแทรกบทสุภาษิตสอนใจไวหลายตอน ตอนที่เด่นที่สุดคือ
สุภาษิตเรื่องความมีความจน และการคบเพื่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
ทรงยกโคลงสุภาษิตโลกนิตยของกรมพระยาเดชาดิศรมาประกอบไวควย ทำให้ความหมายดียิ่งขึ้น
ดังคำประพันธ์

๒๕. ลูกเออยามยากแล	ยามมี
บรรพตเทาซูลี	เปรียบไว
สุภาสิตพาที	ทานกลาว
ตั้งแมจักวาให้	ลูกน้อยจงยิน
เพื่อนกัน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
ทางาย หลายหมื่นมี	มากไค
เพื่อนตาย ตายแทนชู้	วาอาคม
หายาก ฝากผีไซ	ยากแท้จักหา
๒๖. คบภุชเรศเจ้า	ชรีณี คลดญา
อาจสงเป็นกบตรีย์	คัจพรอง
คบถูกที่คนคี่	เคียวคจ รอยแฮ
คบเพื่อนจำเพียรครอง	เลือกขำหลายครา

คำเตือนสติมิให้ลืมตน

๒๖๕. เวลามีสุขจน	เหลือเหลือ
ปล่อยจิตตคึกคะเลิง	โหลงแลว
ถึงทุกขแทบปนเปิง	เปลื้องชีพ
เพื่อนมักไม่แคลว	เหคุร้ายเร็วถึง

นอกจากนี้มีสุภาสิตเกี่ยวกับเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ สุภาสิตสอนใจเรื่องความสำคัญของการพูด ตั้งใจกลาวไวแล้วในแนวความคิดเรื่องคติธรรมและบทสุภาสิต

เทศนาโวหารในลิลิตนิทราชาคริตตอนที่๓ และให้ความรู้อะไรที่ควรปฏิบัติก็คือ การสั่งสอนและอ้างอิงความรูตามทีโบราณได้วางไว ไคแก่ตอนมารดาอาบุญหะชั้นสอนบุตร เมื่อตอนจะเข้ารับราชการ กลาวถึงเรื่องวุฒิ ๕ ประการ เพิ่มเติมควยอหิขิตีธรรม และทรงสอนให้พิจารณาความตามบทอัยการ ปราศจากอคติ และละเวนจากวิหิงสา อันเป็นความประพฤติที่ดีงามสำหรับนักปกครอง

ค. ลิลิตนิทราชาคริตประกอบด้วยความรู้โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้

แม้อลิลิตนิทราชาคริตจะเป็นบันเทิงคดี แต่ก็ได้แทรกความรู้ไว้เป็นอันมาก ความรู้เหล่านี้มักกล่าวไว้ในหนังสือที่โบราณจารย์ได้แต่งไว้ จึงเป็นประโยชน์มาก นอกจากจะเป็นเครื่องประดับสติปัญญาแล้วก็ยังเป็นหลักฐานอ้างอิงต่อไปได้ ความรู้เหล่านี้ได้แก่ราชกิจ ๔ ประการของพระราชานพรัตน์ สี่ประจำวันเจ็ดวัน และการใช้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับตามวันทั้งเจ็ดวัน ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิงได้จากลิลิตตำรา นพรัตน์ สวัสดิรักษา คำนันท์ และสวัสดิรักษา คำนกลอน

เรื่องนพรัตน์ ได้ทรงใช้ในการพรรณนาหลายตอน ในตอนที่ใช้เป็นเครื่องประดับนั้น ได้ทรงใช้โอปอด คือพลอยชนิดหนึ่งมีสีต่าง ๆ มีน้ำขุ่น ๆ ยังไม่เคยมีในวรรณคดีเล่มอื่นใดมาก่อน

นอกจากนี้เรื่องข่าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในบทพรรณนา ในการพรรณนาห้องเสวยทั้ง ๔ ห้อง ในพระราชมนเทียร เช่น พานทอง พานแว่นฟ้า พานพะโอ่ง ชวดกัลเม็ด เขียนขัน โคมระย้า ฯลฯ ล้วนแต่เป็นความรู้ทั้งสิ้น

ลิลิตนิทราชาคริตจึงมิใช่เรื่องตลกเหลวไหล แต่เป็นเรื่องที่มีสาระด้วย

ง. ความคิดที่ใหม่และแปลกในวรรณคดีของลิลิตนิทราชาคริต

ความเป็นเอกของวรรณคดีอยู่ที่การคิดหาสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีใครคิดมาก่อน มาแสดงเป็นคนแรกในทางกวีนิพนธ์ ก็คือการคิดเชิงเปรียบเทียบ และการคิดหาโวหารใหม่ ๆ เชิงสัมผัสใหม่ ๆ หรือแนวแสดงความรู้สึกใหม่ ๆ

๑. ความเปรียบเทียบเชิงเปรียบเทียบใหม่

ในโคลงบทที่ ๒๑๗ ได้ใช้ความเปรียบเทียบที่เป็นความคิดใหม่และไม่เคยมีวรรณคดีเล่มใดใช้ความเปรียบเช่นนั้นมาก่อน คือได้เปรียบความเย็นใจ เหมือนกับไคน้ำเย็นก่อนน้ำแข็งก้อนใหญ่ ดังนี้

๑ เปลื้อง อุ นคร, "วรรณคดีวิจักขณ์", นิราศ ๒๕ เรื่องและวรรณคดีวิจักขณ์ (ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๐๘), หน้า ๑ - ๒๖

๒๑๗. นางพาลพินิจ	ขอถาม นามนา
พอเขือกเย็นอกยาม	เรารอน
ยีนชอพะงางาม	ทราวโสด เรียมฉา
คังแนบนำแข็งกอน	ใหญ่ให้เย็นทรวง

การที่เปรียบเทียบความเป็นเหมือนไคแนบกอนนำแข็งนี้ เป็นข้อความที่บอกถึงความเป็นไปของสังคม น้ำแข็งเพิ่มมีในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ และเป็นเรื่องที่คนแตกันมากในสมัยนั้น

ตอนนี้แสดงว่าวรรณคดีเป็นภาพของสังคมของสมัยนั้น ๆ ดังที่เสฐียรโกเศศได้กล่าวไว้ในเรื่อง คาของวรรณคดี ตอนหนึ่งว่า

"วรรณคดีเป็นชีวิตจิตใจของชาติ เป็นกระจกเงาที่ฉายให้เห็นชีวิตและความเป็นอยู่ของคนเรานอญภายในร่างกายของคนและในชาติเป็นการสำแดงออกซึ่งวัฒนธรรม....."^๑

๒. ความเปรียบซึ่งเป็นส่วนวางประเทศ

ความเปรียบในตอนชมโฉมนางพวงไข่มุกค์ และควาพระศุกร์ ใช้การเปรียบเทียบที่เป็นส่วนวางประเทศ คือไคชมวาพันงามคังไข่มุกค์ และชมควางตาว่างามเป็นประกายสุกใสคังควางตา ซึ่งในส่วนวางเปรียบเทียบของไทยแต่เดิมนี้ใช้ว่า

"เจางามทนคังกลนิลขางเจียรโน" และ "เจางามเนตรคังนัยนาทราว" ซึ่งต่างกันอยู่ตามแบบฉบับ

ความเปรียบในตอนนี้กล่าวไว้ในโคลง ๒๕๓, ๒๖๘ ดังนี้

๒๕๓. ผู้สรรนามหลอนแท้	เมธา วิเฮย
แตระเบียบพันตา	หนุมเหนา
งามกว่าไข่มุกค์หา	โหนเปรียบ เสมอฉา
ในโลกนี้ถนิมเจ้า	เอกแห่งนางเดี้ยว

^๑เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানรวิชน), "เรื่องคาของวรรณคดี" อ้างถึงในประพจน์ตรีณรงค์, ชีวิตและงานของเสฐียรโกเศศ (พระนคร: แพรพิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๔๔๑-๔๔๓

๒๖๘. ฉันทิโคตังนันทัน	วาจา แมฮา
พิเพงพิศนัยนา	นิมนอง
งามยิ่งกว่าคารา	ซึ่งเรียก นามนา
เหลือบหลาบวาทคอง	จิตตแมนเสมอศร

ความเปรียบเทียบที่เป็นสำนวนต่างประเทศอีกตอนหนึ่งก็คือ คำกล่าวต้อนรับของอาบุญหะชั้น เชื้อเชิญกาหลิบซึ่งเป็นแขกให้คัมสุราด้วยกัน คนมีความยินดีต้อนรับกาหลิบให้พักที่บ้านของตนเป็นอย่างดี ในคำกล่าวเชื้อเชิญนี้ได้ใช้ความเปรียบ ๒ ตอนติดต่อกัน ตอนแรกเป็นคำเชิญให้คัมนั้น ใดเปรียบเทียบกับธรรมชาติของไก่เมื่อเวลาจะคัมนำกรังเรียกเมียและลูกมาให้พร้อมเสียก่อน แล้วจึงคัมด้วยกัน อีกตอนหนึ่งเป็นความเปรียบว่าถาบันพุดใด จะแสดงความยินดี เมื่อเห็นว่ามีแขกมาหยุดลงตรงที่นั้น ก็จะกลงโคงค่านับแสดงความเคารพ พุดจาทักทายจัดโต๊ะสุราและเพื่อนให้คัม ซึ่งเปรียบได้กับความเต็มใจของอาบุญหะชั้นขณะนั้น ความเปรียบตอนนี้กล่าวไว้ในโคงบทที่ ๕๔ - ๖๒ ดังนี้

๕๔. แบบฉบับไถยูฉาว	กรรหาย ชลเฮย
ยควนคัมเคียวคาย	เรียกรอง
กรรยาเพื่อนฝูงหลาย	ตัวคอ พร้อมแฮ
จึงเสพลิลลของ	ตั้งนี้เราเชิญ
๖๑. แมนใจนเรื่อนซาจัก	เจรจา ไคฉา
ยลทานประเวศมา	หยุดยง
โคยเปรมกมลปรา	โมหยชน ชมแฮ
จักรคเคียรตั้ง	ตอพันอัญชลี
๖๒. ยินดีเพื่อควยทาน	มาพัก
มีโอรุจะหายทัก	ทานจอ
จัดโต๊ะแคงตั้งตั้ง	เตื่อนทาน เสพนา
เสมอจิตเราฤาทอ	เทียบให้เล็งเห็น

ความเปรียบเทียบสองบทนี้ มีกล่าวนิพนธ์ภาษาอังกฤษ โคลงบทที่ ๖๑ - ๖๒ มา จากโคลงอาหรับ ส่วนวนเปรียบเทียบจึงใหม่และแปลกไม่มีในวรรณคดีไทยเล่มอื่น ๆ

โวหาร

บทพรรณนาความงามของสตรี

บทพรรณนาความงามของสตรีในพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตนั้น เป็นเรื่อง แสดงกวีทัศนะในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แสดงไว้เด่นชัดถึงความมีเหตุผล นับว่าแปลกจากวรรณคดีเล่มอื่นที่เฝ้ามองซึ่งในความงามของสตรีถึงจิตใจและมารยาท ในบท พรรณานั้น แม้จะใคร่ชมวามกายรูปงาม งามกายอาการเครื่องประดับงามแล้ว พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเพิ่มความงามด้วยความสามารถขบร้องและ เล่นดนตรี ได้ ลักษณะงามเช่นนี้เป็นลักษณะของกุลสตรี การพรรณนาความงามในบทพระราชนิพนธ์ลิลิต นิทราชาคริตจึงทำให้ผู้อ่านหลังโคตรมาถึงความงามของกุลสตรีในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ ๕ คอย

พระราชนิพนธ์โคลงกล่าวถึงความงามของสาวสรรคก้านัดนางในพระราชวังของ กาลลับคังนี้

๒๑๖. นารีเวียงเวียงบลอม	เป็นวง กัณหา
ผาดเฟงควรวทิตวง	สวาทล้ำ
ตะละนางสะอากองค	เอี่ยมสะอาด
มารยาทขึงนางกำ	กึ่งพามาสมาน
๔๔๑. งามปวงเสาวลักษณ์ล้ำ	นารี ทิพย์ดา
งามสะอาดอาอินทรีย์	เพชรพรอย
งามจรีทกิริยามี	มารยาท งามนา
งามเพราะ เสนาะถอย	ถิถวนสวนงาม

ตอนต่อไปก็กล่าวถึงนางงามในอุคมคติของอาณูหะชั้น

๔๗๒. หึงนนั้นงามเลิศล้ำ	ศุภลักษณ์ ทานเอย
มารยาทคุณารัก	เฟริคพรอม
พาทีเฉียบแหลมซัก	ชวนชื่น
รูซึบศัพทสี่ซอม	เสร์จสิ้นคุรียงค

๒๗๓. โคนางเซ่นนั้นแหละ	ชอบใจ เราเฮย
จับมีการไค	ซัดของ
พังพุกจักพุกไฟ	เราะโสศ
คึดซับสรรพรำรอง	เครื่องเล้าโลมกมล

เมื่อไคชมโฉมนางวาควงหนางามดังดวงจันทร์ รูปร่างอ่อนแอเหมือนนางอัปสร และอาการที่ประทับใจล้วนงามฉฉวนทุกสิ่งแล้ว ก็ไคชมมารยาทกิริยาวาจา และความเนี้ยวลดลวดของนางดังนี้

๒๘๓.....ยลแต่เพ็ชรแว่นทอง แสงเพลิงส่องสบกาย คุณั่งสายรุ้งเรือง แดไปเปลื้องตาชม มารยาทสมทรงสมร จริตงอนงามกิริยา เยื่อนวาจาไพเราะ ฉอเลาะโลมหดทัย ยามปราศรัยสนองคำ ล้วนคมชำฉฉฉวยฉฉาด สมเป็นนางงามกำนัล ยืนเรียงรับเรียบพร้อม ลอมที่เสวยเจ้าหลา คุณั่งนางเมืองฟ้า ฝ่ายควาแค้นสรวง มาแด

บทกลกขบขัน

ในพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตมีบทกลกขบขันซึ่งไม่มีในลิลิตเดิมอื่น จึงเป็นส่วนโวหารที่แปลกเพิ่มขึ้นอีกกระบวนหนึ่งดังตัวอย่างจากบทกลกขบขันของอาบุญหะชั้น

๑๓๕. พังคำแดงหลากอน	หัวเราะเฮาะเฮาะฮอ
กลั้มลมตัวนอน	อิกนา
๑๓๖. หัวหนุหนมอเน็งยิม	หัวเราะอิกดังปิม
เจงรองเดี่ยวระงม	

บทกลกขบขันในข้อความไคแกคตอนพรรณาลักษณะแทนที่จะพรรณาแต่ความงาม กลั้มพรรณาลักษณะที่ตรงข้าม ดังเช่นตอนที่กล่าวถึงทาสผู้ติดตามกาหลิบและยูนุกวีวาคำว่า

๑๓๗. กายกำยำใหญ่แท้	คำสนิทินลแด
เลหเพียงขุนमार	
๑๔๔. โโกหกตามอิกแด	หน้าหมักมีคยอมแม
คิงกนบอเหว	

แนวความคิดทางศาสนา

เรื่องนิทราชาคริตเป็นนิทานอาหรับ ตัวละครในเรื่องเป็นพวกมุสลิม ดังนั้นในเรื่องความคิดจึงเป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม การแสดงแนวความคิดต่าง ๆ จึงผิดแปลกไปจากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ข้อความต่าง ๆ ก็แทรกความคิดของศาสนาอิสลามไวควย เช่นบทอวยพรก็กล่าวถึงพระอะหลา แนวความคิดปรัชญา ก็เป็นไปในหลักปรัชญาของศาสนาอิสลามในคำประพันธ์มีดังนี้

บทอวยพร

๒๒๑. จงเจริญชนม์ชีพพบน	ภยา พาณ เทอญ
จงยิ่งยศบรรดา	ศักดิ์ไค้
จงลุลลาภโภคา	มุดมั่งมีแฮ
จงสบพระทัยไท้	ชิราชเก็กรุณา
๒๒๒. ขออะหลาจอมโลกญ	มะคุงสรร พสัศวเอย
พึงแผ้วศมีกัน	กอบกัน
อามุหะซันบร	เทาโทษ ทุกขนา
โหลสถาพรยัง	อयरูโรยรา

แนวความคิดปรัชญา

๗๗๗. ร่างกายพระเจ้าโปรค	เ็นมา
ประสิทธิควงวิญญาน	อยุควย
ยามโคพระปรารดนา	โหลกลับ
จำพรากจากกันมวย	สุฟ้าเมืองบน

การใช้ถ้อยคำ

คำภาษาอาหรับ

ตนเรื่องของลิลิตนิทราชาคริต เป็นนิยายอาหรับ ชื่อเมือง ชื่อตัวละคร และตำแหน่งหน้าที่ใช้เป็นภาษาอาหรับ ทำให้ลิลิตนิทราชาคริตมีศัพท์อาหรับอยู่หลายคำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโคทรงใช้ในคำประพันธ์ และได้ทรงอธิบายความหมายของคำไว้ในคำประพันธ์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจศัพท์อาหรับควย การใช้ศัพท์อาหรับในท้องเรื่องของนิยายอาหรับนี้เป็นของใหม่ในวรรณคดีไทย

ตัวอย่างการใช้ศัพท์อาหารที่มีดังนี้

๕. แต้ปางบรรพยังมี เจ้าธานีในประเทศ เขตอาหารบรมยสถาน ไพศาล
โสดบุรี ศรีแบกแคะคนกร ภูธรครองยุติธรรม.....

๖. <u>ฮารุนอาลราชิจิอาก</u>	องคนรินทร์ นามฉา
<u>กาหลิบครองแผนดิน</u>	คัมรอน
<u>วงศ์เนืองแถมุนินทร์</u>	มะหะหมัด
<u>ผดุงราชูรศาสนาชอน</u>	เชิดไวจิรกาล
๑๕๖. <u>จึงองค์มุขมาตยดู</u>	เสนา บดีเฮย
<u>ปรากฏนามไภยพา</u>	เอกกอง
<u>คือแกรนควีเชีย ฐา</u>	นาคักคี
<u>สำเร็จราชกิจอาก</u>	ฝ่ายหนาการนกร
๑๖๐. <u>ถือใจเป็นหนึ่งควย</u>	บคิค ทรองเฮย
<u>บัคแสดงราชฤทธิ์</u>	เรียกรอง
<u>วิเชียทานมีกิจ</u>	การสิ่ง ไคนา
<u>จงบอกอยาเกรงทอง</u>	ชัคของเคื่องชาม
๑๑๘. <u>ยังหมยบกเนื้อ</u>	นิลสนิท
<u>ตกแต่งคนตรูพิศ</u>	เพริศพรอม
<u>ยื่นรายเรียบเรียงสถิต</u>	ตามที่ ควรรนา
<u>คอยสคับรับคำมอม</u>	นอยไชระไวระวัง

เฉพาะคำว่า "กาหลิบ" มีคำอธิบายในภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ว่า

".....คำว่า "กาหลิบ" ที่ใช้ในเมืองไทยครั้งแรกเห็นจะเป็นในเรื่อง

"นิตราชากริต" พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ ๕ทรง
เก็บตามความหมายของคำว่า "กาหลิบ" ไคสมบูรณค้อย่างยิ่ง"^๑

^๑กาญจนาคพันธ์, ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม ๑, (พระนคร: สาส์นสวรรค์, ๒๕๐๘),
หน้า ๖๑๘.

คำศัพท์สำหรับอื่น ๆ ที่มีอยู่ในลิลิตนิทราชาคริต ได้แก่คำโกทราน สะลาม มีสลมัน อะหลา อีแมน และชื่อบุคคลที่เป็นภาษาอาหรับ

คำภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส

พระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตเป็นเรื่องแปลจากฉบับภาษาอังกฤษ คังนง จึงมีศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้ทับศัพท์อยู่หลายคำ ทั้งนี้เป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ ๕ นิยมใช้ภาษาอังกฤษอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งบางทีคำภาษาอังกฤษเป็นคำสั้นหรือมีเสียงสัมผัสที่ตรงกับคำในบทโคลงไค้พอดิ ก็เลยใช้คำภาษาอังกฤษแทนคำไทย คำภาษาอังกฤษที่ใช้ในเรื่องนี้ได้แก่คำสะบั้นซ์ (ฟองน้ำ) โปลิศ (นครบาล) และวิก (สัปดาห์) ส่วนคำภาษาฝรั่งเศสมีอยู่เพียงคำเดียวคือ "รากู" ซึ่งเป็นชื่ออาหารอย่างหนึ่ง

การใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสนี้ เป็นสิ่งที่แปลกจากวรรณคดีแบบแผนเล่มอื่น ๆ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมเช่นเดียวกับเรื่องน้ำแข็ง

คำภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสที่ใช้อยู่ในคำประพันธ์มีดังนี้

๑๑๔. ปางประณมนมาศไค้	เวลา ลูเฮย
จึงพนักงานคลา	คลาคคลอย
เขาเคียงแทนไสยา	หยิบสะ บันซ์แฮ
ซุมซุมนำสมนอย	หนึ่งหรอนาสา
๑๑๕. ทนหลังอ่านบอกเป็อง	ราชกิจ
พอเสร์จนายโปลิศ	สู้ไท้
ถววยรายเรื่องสฤษญ์	โหษเสร์จ แลวแฮ
ลงชื่อชาวบ้านไค้	อยู่รูเป็นพะยาน
๕๕๒. ริ่งรังกรงเหล็กตรึง	ตราภกาย
หาสุขสักครุคดา	ไปพอง
เชือกหนึ่งตางเสนหวาย	ตีซิบ เมียนแฮ
สามวิกไปววยตอง	เมียนหาสิบตี

๕๐. จักสรรกับชาวแดง	นานา
สามสิ่งรสโอชา	เฉียบแท
เนื้อไก่ฉีกปรุงหา	เครื่องทอด สุกเฮย
เนื้อห่านพวงพีแล	ภักตรวมราญ

สำนวนภาษาอังกฤษ

การใช้สำนวนภาษาอังกฤษมีอยู่หลายตอน นอกจากที่เป็นบทสุภาษิตที่กล่าวมาแล้ว ในแนวความคิดเรื่องคติธรรมและสุภาษิต ในคำประพันธ์ยังใช้สำนวนแปลจากภาษาอังกฤษที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่

ตอนถวายพระพรอรุณสวัสดิ์แก่กาหลิม	คังโคดงบทที่ ๑๕๑
๑๕๑. พร้อมกับร้องประกาศกอง	โกลา หลเฮย
ขอพระทรงธรรมมา	ชีกไท
จงเสวยสุขบรรณา	สมัยเมื่อ เขาเฮย
คังพระเป็นเจ้าไท	คอยนอยถวายพร

อีกตอนหนึ่ง เป็นสำนวนอังกฤษที่แปลตามตัวอักษร แต่ใช้คำที่ จึงน่าฟังเหมือนกับเป็นความเปรียบที่ไพเราะได้แก่โคลงบทที่ ๒๓๘

๒๓๘. นางคงยื่นหัตถ์ให้	โคยคิ พระเฮย
เพราะบมีราศี	ชนของ
พระปองโปรคเป็นศรี	ศกสวัสดิ์
ชาพระคิชอบตอง	คังเบองบริหาร

การสร้างบรรยากาศให้เป็นไทย

ตอนอาบู่หะชั้นชมห้องที่ ๔ ในพระราชนิเวศน์ของกาหลิม เป็นบทพรรณนาที่ละเอียด ชมความงามของทุกส่วนตั้งแต่ผนัง เพดาน พื้น และเครื่องตกแต่งภายในห้อง ซึ่งเป็นจินตนาการที่งดงามตระการตาอย่างยิ่ง และพรรณนาได้สมดังที่คังพระทัยจะให้เป็นที่องที่งามที่สุดในพระราชนิเวศน์

๒๔๑. พลาถจรถลโดยลำค้ำบ เห็นทองหีบอัศจรรย์ ล้วนสุวรรณแกมรัตนา แด
 คำคาตามณัง เงามามคังกระจกทาบ คุแปลมปลามปลั่งละออ ลายซอนพอพิงตา รจนา
 เป็นก้านชด ไควงชดเจ็ดชู คุบรจงบรเจ็ด เลือกรัตนเลิศสี่สลัษ ประคัมประคิมฐคั้น
 เป็นกุดันเคนขุน พิศจำรูญจำรัส รายเพชรรัตนวงรุ่ง แสงพวยพุ่งไฟโรจน์ ทับทิมโชติ
 แดงนาค มรกตผาดพรรณขจี นิลมณีนวมเมฆ ทิเรกบุษราคัม วาจประจำคอกกราย โอ-
 ปลอดหลายสี่สลัษ โโกเมกกับเพทาย สีสรรคาลัยคละบาง ไพฑูรย์อางเอกสมาน มีสังวาล
 ผานพาด งามประหลาดแหลหลาย นายแสงตอทอกัน บรรจบดวนนพรัตน์ เป็นศรีสวัสดิ
 มงคล แต่ญลญยัง เพศานกักรจนา เป็นคาราควงจันทร์ พลอยคางพรรณเยียงกอน หอน
 สลัษสี่หลาย เป็นลายรายสี่ละคอก รัศมีออกอรามเรือง ประเทืองคังคารา ควงจันทรา
 ปลดปลิด คิคไวมชันชู พวงพันพุ่มทอง หอไหมกรองประกอบแกม แซมเป็นลายลอยเลิศ
 เข็ดคอกเคนชิงควง แมนเมืองสรวงมาสร้าง มานทองขางสองไซ ระเบยะเบียบบรจจ
 คงประจำบรจร บวรวิสุทโธิมพัลลศร์ พูรายรัตน์เรื่องคำ ประจำพระสุทรสบตา งามพัน
 หางามเลิศ งามประเสริฐเพริศแพรว ระบายแกมแกมอุไร ปักเทียนไสวแสงสว่าง กระ-
 จางจับพันสะบุ คุแปลมปลามวาววับ จับนัยนาพรายพราง โตะคั้งหวางกลางวิจิตร ย่าปูปัด
 พันทอง พานคำสองชั้นไซ พานดางไสวใหญ่ยง พานบนทรงสูงยอม มีนาคคอมประคองยัน
 สี่ศิริะมันสี่ทิต วิจิตรจำหลักลาย รายจินดาประคัม คุงามสรรพโศกน หนมปนผลไม้แห่ง
 แสงบรจจจัดศรร คังครบครันเจ็ดเครื่อง

ลักษณะที่พรรณนาถึงความงามในพระราชมณเฑียรนั้น เขียนตามกวีทัศนะในพระ
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงดูงามเหมือนกับภายในพระราชวังของกษัตริย์ไทย
 มีการประดับควยแควนพรัตน์ ทำให้สี่สิ่งงดงาม ลวดลายเช่นลายกุดัน ชิงควง ลายควงคารา
 และควงจันทรบนเพดาน ล้วนแต่เป็นลวดลายไทย นอกจากพรรณนาเครื่องตกแต่งเครื่องใช้
 ก็พรรณนาทั้งเพดาน มัญชร และพื้น จะเห็นว่าละเอียดทุกตอน

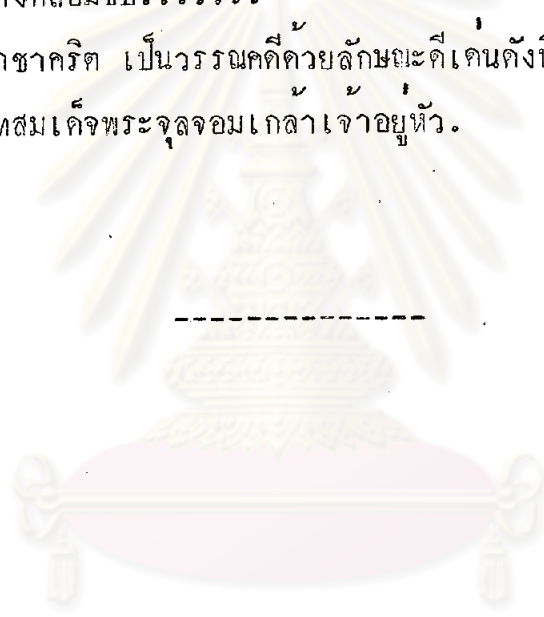
ในการพรรณนาสถานที่และเครื่องใช้ต่าง ๆ นี้ มีลักษณะการถอดออกเป็นพากย์
 ไทยโดยไม่มีรูปของต่างประเทศเหลืออยู่เลย

ในบทพรรณนาห้องที่ ๒ กล่าวถึงการจัดผลไม้ ฉบับพระราชนิพนธ์ได้ใช้ว่าจัดเป็น
 รูปเจดีย์ โดยแปลจากพากย์อังกฤษซึ่งกล่าวว่าจัดเป็นกองสูงขึ้นไปเป็นรูปปรัramid ความเปรียบ
 ที่ทรงแปลในตอนนี้ เข้ากันกับเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้กันในพระราชวังของไทย

ตัวอย่างจากคำพระพนมดงรัก

ราย ๒๑๑ ".....เป็นที่สถิตเที่ยงวัน สรรพพิเศษสิริวิวัฒนา คำเคลือบยา
แฉะระยิบ สดับสี่เขี้ยวเหลือง เรื่องเรื่องรัตนรางซาง ลางฉลุปรุลาบ ระบายยายะ
ยั้บพรรณ สรรเป็นพานพะโอองเอก คิเรก ชวคเขียนชั้น ทุกสิ่งสรรพสุกอราม ทาม
กลางวางโตะกลม นาชมถาคณลาณล ยลแหลหลายอย่างนั้บ เรียงระคั้บจุจเจคั้ย เจคั้
ทิมตั้งกลาง มีองค่นางกลอมซั้บ....."

ลิลิตนิทราชาคริต เป็นวรรณคดีด้วยลักษณะคิเณคังทักลาวมานี้ ด้วยพระปรี-
ชาสามารถของพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย